

JAN-KAREL KWISTHOUT

DRIE EEUWEN

DEPOK

DE ERFENIS VAN **CORNELIS CHASTELEIN**
(1657-1714) AAN ZIJN VRIJGEMAAKTE CHRISTENSLAVEN

Drie eeuwen Depok

Wat volgt is altijd verbonden met wat eraan voorafging

Marcus Aurelius Antoninus Augustus (121-180 AD),
Tὰ εἰς ἑαυτόν (Persoonlijke notities, Boek IV, 45)

Drie eeuwen Depok

De erfenis van Cornelis Chastelein (1657-1714)
aan zijn vrijgemaakte christenslaven

JAN-KAREL KWISTHOUT

Hilversum
Verloren
2024

Afbeeldingen op het omslag: voorzijde, gravure van Cornelis Chastelein op zijn buitenverblijf Seringsing, ten zuiden van Batavia. Vervaardigd door Cornelis de Bruijn in 1706 en gepubliceerd in zijn *Reizen over Moscovië door Persië en Indië*, Amsterdam 1711, afbeelding 200; achterzijde, familiewapen Chastelein. Fragment van ingelijst doek met wapens van de regenten van het Pesthuis in Leiden. Maker onbekend, datering 1731-1779. Collectie Museum de Lakenhal Leiden, objectnr. 729.

ISBN 9789464551006
© 2024 Jan-Karel Kwisthout
Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Opmaak & omslagontwerp: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

INHOUD

Woord vooraf	9
1 Oorsprong van de familie Chastelein	13
Relatienetwerken van Hollandse kooplieden	14
Van brandewijn naar Batavia	23
Toekomst in Indië	31
2 VOC-dienaar, visionair en geen gewone fortuinzoeker	33
Onderbroken loopbaan in Bataviase Compagniesdienst	35
Progressieve metgezellen van ‘den Bataviaaschen Kring’	42
Het <i>Amboinsche Cruydeboek</i> van Rumphius	54
3 Buitenplaatsen en landerijen	60
Weltevreden	65
Waar de Javakoffie begon	72
Seringsing	74
Het land Depok	86
4 Slaven en Mardijkers in de Bataviase ommelanden	92
Toevloed van Mardijkers	96
Twee loten uit dezelfde stam	110
5 Invallende gedagten, een bevlogen visie op Indië	117
Volksplanting	121
Herendiensten	123
Justitie	124
Godsdienst	126
Bestuur	128
Middelen van bestaan	130
Perspectief op peperhandel	134
Landrechten van opgezetenen	136
Reflectie	138

6	Begraven in Batavia	144
	Een lijkstatie als laatste eerbetoon	145
	Allegorische gedachtenisborden	148
	Varianten van een familiewapen	154
7	Ideële of koloniale nalatenschap?	159
	Testament	163
	Emancipatie of vrijmaking	165
	Persoonlijke schenkingen en familienamen	170
	Inrichting van het land Depok	179
	Codicil of <i>Nadere dispositie over mijn lijffeygenen</i>	182
	Duiding van een ongewone erfenis	192
8	Transitie, verval en herstel sinds 1714	195
	Overgangperiode	196
	Isolement, verval en kerkelijke bijstand uit Batavia	201
9	Maatschappelijke ontwikkeling en zending sinds 1825	209
	Kerkgebouw	210
	Geliefd werkterrein van zendelingen	220
	Depoks seminarie	246
	Betwijfelde beeldvorming	257
10	Onderwijs, taal en gelijkstelling sinds 1830	260
	Speciale Depokse School en Europese Lagere School	263
	Indisch Landbouwgesticht	271
	Vernederlandsing en gelijkstelling	277
11	Rechtszaken en reglementen sinds 1836	282
	Eigendom of vruchtgebruik?	284
	De kwestie Gronovius	287
	Juridische argumenten	291
	Opnieuw een rechtszaak	293
	Reglement van het land Depok	297
	De balans opgemaakt	302
12	Nationalisme, oorlog en dekolonisatie sinds 1914	305
	Wat voorafging aan de Japanse bezetting	307
	Uitgestelde identiteitskeuze	308
	Japanse bezetting	310
	Revolutie in Depok, oktober 1945	314
	Nasleep en doofpot	325
	Meningen en persoonlijke belevingen	330

13 Liquidatie, diaspora en verstedelijking sinds 1946	338
Getallen over Depok en haar bewoners	342
De ontbinding	343
Diaspora en Depokse schrijvers	351
Waar verleden en heden samenkomen	355
14 Afstammelingen van Cornelis Chastelein	368
Anthony (1682-1715)	368
Cornelis Anthony (1713-1789)	369
Cornelis Pieter (1748-1806)	377
Susanna Beatrix (1781-1826)	383
Tot besluit	385
Bijlagen	391
Bijlage 1 Lijkstatie van Cornelis Chastelein, 30 juni 1714	393
Bijlage 2 Resolutie van de Raad van Indië, 24 juli 1714	397
Bijlage 3 Reglement van het land Depok, 14 januari 1913	399
Bijlage 4 Overeenkomst over Depoks bos, 13 maart 1913	403
Bijlage 5 Patrilineaire stamreeks familie Chastelein	405
Literatuur	407
Geraadpleegde archieven	414
Illustratieverantwoording	416
Register van persoonsnamen	420

Afb. 1 Suzanna Laurens-Laurens, weduwe van Adriaan Laurens, in haar tuin in Depok (omstreeks 1915). Zij werd 96 jaar oud en is afgebeeld met drie van haar vijf kinderen, kleinkinderen, achter- en achterachterkleinkinderen en aangetrouwde familieleden. Haar zonen Hendrik en Adriaan Paulus ontbreken op de foto.

V.l.n.r. staand:

Samuel Laurens (zoon)

Frans Jonathans echtgenoot van kleindochter Suzanna Jonathans-Jonathans

Elvira Bacas, dochter van Julius en achterkleindochter Dora Bacas-Jonathans

Julius Bacas, echtgenoot van achterkleindochter Dora Bacas-Jonathans

V.l.n.r. zittend:

Suzanna Laurens-Laurens (moeder)

Maria Theodora Jonathans-Laurens (dochter), echtgenote van Mattheus Frederik Jonathans

Suzanna Jonathans (kleindochter), echtgenote van Frans Jonathans

Dora Bacas-Jonathans (achterkleindochter), dochter van Frans en Suzanna Jonathans-Jonathans

V.l.n.r. op schoot zittende achterachterkleinkinderen:

Dickie Bacas, zoon van Julius en Dora Bacas-Jonathans

Helène Jonathans, dochter van Frans en Suzanna Jonathans-Jonathans

Geertruida Jonathans, dochter van Frans en Suzanna Jonathans-Jonathans

WOORD VOORAF

Als jonge rechtenstudent vond ik bij toeval, nieuwsgierig bladerend in de kaartenbakken van de Leidse universiteitsbibliotheek, de namen Chastelein en Depok. Evenals veel Depokse familieleden bezaten wij thuis een vervaagde kopie van een oud testament waarin die namen ook voorkwamen. Mijn belangstelling was daarmee gewekt. Wie was deze Chastelein? Wat was er zo bijzonder aan hem en aan zijn stichting van Depok, dat zijn testament nog eeuwen later werd bewaard? Een testament waarin hij schreef dat het zijn ‘uyterste wille en intentie’ was om in Depok ‘een fraaie christenbevolkinge mettertijt van te doen groeyen’.

Depok is in de late zeventiende eeuw door Cornelis Chastelein gesticht als een gemeenschap van zijn vrijgemaakte christenslaven. Het ligt op het Indonesische West-Java en is het geboortedorp van mijn grootmoeder Johanna Eleonora Laurens. Zij was een rechtstreekse afstammeling van deze vrijgemaakte slaven. Afbeelding 1 is een familieportret van haar Depokse familie. De foto is in Depok omstreeks 1915 gemaakt en toont haar grootmoeder, omringd door kinderen, kleinkinderen en aangetrouwde familieleden.

Mijn grootmoeder trouwde in het toenmalige Nederlands-Indië met mijn uit Brabant afkomstige grootvader Barend Hendrikus Johannes Kwisthout. Vanuit haar familielijn behoor ik tot de elfde generatie van nazaten van de vrijgemaakte christenslaven van Cornelis Chastelein en heb ik een verwantschap met de Depokse gemeenschap, die mij inspireerde tot het schrijven van dit boek. Mijn onderzoek richtte zich op de relatie tussen Depok en de familie Chastelein. Wat was de geschiedenis van Depok? Wie was Cornelis Chastelein? Waarom stichtte hij Depok? Vragen waarop ik stukje bij beetje antwoorden vond. De geschiedenis van Depok was destijds nog nauwelijks beschreven. Evenmin was er veel bekend over Cornelis Chastelein.

Toen ik zilverwerk aantrof uit de periode van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), was die vondst aanleiding tot mijn eerste publicatie. Het werd een artikel over de zilveren schenkborden, ter nagedachtenis aan Cornelis Chastelein. Daarna begon een speurtocht naar de familie Chastelein en het verleden van Depok die decennia in beslag nam. In *Sporen uit het verleden van Depok, een nalatenschap van Cornelis Chastelein (1657-1714) aan zijn vrijgemaakte christenslaven* (2007), beschreef ik mijn eerste onderzoeksresultaten over de Depokse ontstaansgeschiedenis. Een geschiedenis die ik inmiddels verder heb uitgediept en waarover dit boek de laatste inzichten bevat.

Het boek begint met de oorsprong van de familie Chastelein die begon in Dordrecht. Daarna voert hun geschiedenis naar Amsterdam, waar een huwelijk plaatsvond tussen kinderen uit de familie Chastelein en de eveneens uit Dordrecht afkomstige familie Nicolaij. Het echtpaar verhuisde naar het Franse Nantes, waar een familiefortuin werd vergaard met een lucratief koopmansbedrijf. Toen de Hollanders er minder welkom waren en de vervolging van hugenoten begon, vertrok een deel van de familie Chastelein omstreeks het einde van de

Nederlandse Opstand, ook wel bekend als de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), naar Amsterdam, waar Cornelis Chastelein (1657-1714) werd geboren. Hij vertrok op zeventienjarige leeftijd als wees naar Indië en trad daar in dienst van de Verenigde Oost-Indische Compagnie om in Batavia carrière te maken. Hij overleed er op zevenenvijftigjarige leeftijd in aanzienlijke welstand. Zijn rol als VOC-koopman en hervormingsgezind lid van de Raad van Indië komt vervolgens uitgebreid aan bod. Zijn belangrijkste betekenis lag evenwel in zijn levenswerk, de stichting van een autonome en autarkische landbouwgemeenschap van vrijgemaakte christenslaven in de Bataviase ommelanden: het land Depok.

Slavernij in Indië is lange tijd onderbelicht geweest maar daarin is inmiddels verandering gekomen. De nazaten van de in vrijheid gestelde christenslaven van Cornelis Chastelein hebben hun eigen geschiedenis echter altijd gekend, onthouden en als *oral history* doorgegeven van generatie op generatie. Hun slavernijverleden was voor hen dus allerm minst een vergeten geschiedenis maar een intrinsiek onderdeel van hun sociale en culturele identiteit. Inmiddels schrijven zij ook zelf publicaties over hun eigen geschiedenis. Hun geschiedenis beslaat een periode van ruim drie eeuwen en begint omstreeks het einde van de zeventiende eeuw met de vorming van het land Depok door Cornelis Chastelein. Zijn christenslaven brachten dat land in cultuur, woonden en werkten er en na zijn overlijden in 1714 werden zij in vrijheid gesteld. Zij erfden het land Depok in gemeenschappelijk eigendom en kregen er ook een vorm van zelfbestuur. Depok bestaat als plaats nog altijd, evenals de gemeenschap van nazaten van de vrijgemaakte slaven van Chastelein.

Aan de hand van historische bronnen wordt de herkomst en samenstelling van de Depokse gemeenschap toegelicht, evenals hun ontwikkelingsgeschiedenis door de eeuwen heen. Depok maakte een boeiende sociale ontwikkeling door. Aanvankelijk verkeerde de christengemeenschap in een zeker isolement, maar naarmate Depok werd ontsloten, kwamen er onderwijsinstellingen voor de Depokse bevolking opgericht, waaronder een landbouwschool en meerdere lagere scholen. Er werd zelfs een seminarie gesticht, waar inlandse christenen uit diverse gebieden uit de Indische archipel werden opgeleid tot zendelingen. Hun werkterrein werd hun eigen bevolking en de regio waar zij vandaan kwamen.

Meermalen is in het verleden geprobeerd de Depokkers hun land te ontnemen. Beschreven wordt hoe de Depokse gemeenschap er niettemin in slaagde om het eigendom en het zelfbestuur over haar land te behouden. Onderdeel van haar geschiedenis waren ook de tumultueuze ontwikkelingen die samenvielen met de opmaat naar de dekolonisatie van Nederlands-Indië. Na een periode van welvaart en voorspoed brak de Tweede Wereldoorlog uit en vond de Japanse bezetting plaats. Na de capitulatie door Japan volgde het uitroepen van de onafhankelijke Republiek Indonesië, waarna geweldadigheden uitbraken tijdens de revolutietijd, die in Nederlandse kringen ook wel de Bersiap tijd wordt genoemd. Er brak een onafhankelijkheidsstrijd uit in de vorm van een koloniale oorlog, die voor Depok ingrijpende gevolgen had. Uiteindelijk is het zogeheten 'Particuliere Land Depok' in 1952 door de Indonesische regering geliquideerd, ofschoon de Depokse gemeenschap bleef bestaan. Deels bleven de mensen in Depok wonen, en deels in diaspora, als gevolg van repatriëringsgolven die plaatsvonden na het uitroepen van de Republiek Indonesië. De beschrijving van de Depokse geschiedenis eindigt met een beknopte contemporaine geschiedenis.

Tot besluit van dit boek worden de afstammelingen van Cornelis Chastelein kort beschreven. De familie Chastelein maakte onderdeel uit van een wijdvertakt netwerk van familie- en handelsrelaties – zowel in Europa als in Azië – en door welstand en invloedrijke posities kregen familieleden toegang tot belangrijke benoemingen en vooraanstaande ambten. De laatste stamhouder van de familie Chastelein – Cornelis Pieter – overleed in 1806 in Roermond. Daar was hij advocaat en griffier van het vredegerecht. In hetzelfde Roermond was in 1793 een vrederechter benoemd met de naam Johannes Jacobus Josephus Quisthoudt (1847-1828). Hij was van 1799 tot 1806 burgemeester van Roermond. De griffier Chastelein hield kantoor op het gemeentehuis van Roermond, waar ook burgemeester Quisthoudt zetelde. Deze Quisthoudt was een uitloper van een van de vele vertakkingen van mijn familie Kwisthout, oorspronkelijk afkomstig uit de streek rond Vilvoorde in Vlaanderen. Vanuit een Vlaamse familielijn van mijn grootvader gaan familievertakkingen zelfs terug tot de veertiende eeuw. Een zekere Johannes Quisthout, geboren in Tienen (Vlaams-Brabant), werd in 1332 in de oorkonden van de Abdij van Tongerlo beschreven als ‘Quisthout Carpentarius’ (Quisthout de timmerman). De ontmoeting tussen Cornelis Pieter Chastelein en een verre verwant Quisthoudt in het Limburgse Roermond vormde een bijkomstigheid die de cirkel rond maakte in het achterhalen van zowel mijn persoonlijke familiegeschiedenis als in relatie tot mijn onderzoek naar het verleden van Depok en de geschiedenis van de familie Chastelein. De laatste Chastelein was een dochter van Cornelis Pieter. Zij heette Susanna Beatrix Chastelein en overleed in het Indiase Calcutta in 1826.

De Depokse geschiedenis en de persoon van Cornelis Chastelein roepen vragen op over het perspectief van waaruit hun geschiedenis moet worden belicht. Het verleden is immers altijd een onderwerp van interpretatie en herinterpretatie, in het licht van voortschrijdende inzichten. Interpretaties van het verleden – betekenisproductie – is daarmee een permanent proces in het domein van reconstructie door historici en het domein van interpretatie vanuit diverse wetenschappelijke invalshoeken. Dat laatste proces is onderhevig aan voortdurend veranderende opvattingen en inzichten.

Een nevenaspect van veranderende inzichten is dat ook de keuze voor woordgebruik en spelling in de loop der tijd verandert. In dit boek wordt gesproken over slaven of lijfeigenen en niet over ‘tot slaaf gemaakten’, wat tegenwoordig vaak als correcter wordt beschouwd. De begrippen slaaf of lijfeigene zijn in dit boek gebruikt omdat Cornelis Chastelein zijn mensen zo noemde en vanwege de leesbaarheid. Deze termen zijn nadrukkelijk bedoeld als neutrale begripsaanduidingen, zonder dat daaraan enig normatief waardeoordeel is verbonden. Het spreekt immers voor zich dat in de historische context – waarin vrije mensen in de koloniale periode tot slaaf werden gemaakt – sprake was van ongelijke machtsverhoudingen die resulteerden in hun knechting, uitbuiting en vrijheidsontneming. Slavernij was daarmee het tegendeel van een vrije keuze.

In dit boek is in citaten uiteraard de spelling van namen en begrippen uit de oorspronkelijk bronnen overgenomen. Voor de schrijfwijze van plaatsnamen, streken, rivieren en meren in Indonesië is gekozen voor de huidige Indonesische spelling. Dus waar in het verleden als spellingswijze Tjiliwoeng, Kroekoet, Crocot, Tjimanaek, Toegoe, Pondok Tjina, Tjiaandjoer, Tjilingtjing of Tjiaandjoer werd aangehouden, worden die namen in dit boek geschreven als Ciliwung, Krukut, Cimanuk, Tugu, Pondok Cina, Cilincing en Cianjur.

Verder zijn in het verleden de benamingen mohammedaan, islamiet of moslim door elkaar gebruikt. Ook daarvoor geldt dat in citaten uiteraard de oorspronkelijke bewoordingen zijn overgenomen. Verder wordt zoveel mogelijk gesproken over moslim of islamiet. De term mohammedaan is al langdurig in onbruik, waardoor islamiet of moslim de gangbare en geprefereerde aanduiding is geworden, zonder dat daaraan een normatieve betekenis is verbonden.

De begrippen inheemse bevolking, lokale inlanders of lokale, inlandse opgezetenen worden in dit boek gebruikt in de betekenis van de Aziatische, niet-Europese bevolking. Ook deze begrippen worden zonder normatieve betekenis gebruikt, ter onderscheiding van de nazaten van vrijgemaakte slaven, die als deelgerechtigden van Depok, Depokkers of Depokse gemeenschap worden aangeduid. Hoewel de Depokkers in de VOC-tijd behoorden tot de bevolkingsgroep van vrijgemaakte christenslaven, die Mardijkers werden genoemd, behoorden zij zowel toen als later in de Nederlands-Indische samenleving officieel tot de categorie van inlandse christenen. Zonder uitzondering behoorden zij tot de inheemse bevolking, maar in de context van dit boek vallen zijn nadrukkelijk niet onder het begrip inlandse of lokale opgezetenen.

Als in geografische zin uitsluitend het gewest Holland worden bedoeld, wordt gesproken over Hollands. Daarom wordt gesproken over de Hollandse koopmansfamilie Chastelein. ‘Nederlands’ wordt gebruikt ter aanduiding van het staatkundig-geografische gebied in Europa dat tegenwoordig Nederland heet, dus zowel de oude Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland als het huidige Koninkrijk der Nederlanden. Daarom wordt gesproken over het Nederlandse VOC-bestuur en het Nederlandse gezag in Azië. Hoewel ‘Hollands’ vroeger vaak de taalkundige aanduiding was voor Standaardnederlands, wordt ook daarvoor de aanduiding ‘Nederlands’ gebruikt.

Geschiedenis is het verhaal dat de historicus in het verleden leest. Geschiedschrijving is de interpretatie en betekenisbepaling van dat historische verhaal. Dit boek beperkt zich voornamelijk tot de beschrijvende geschiedenis met gebruikmaking van zoveel mogelijk oorspronkelijke bronnen. Vanwege de merendeels Europese bronnen die zijn gebruikt om de geschiedenis te reconstrueren, is vooral het Europese perspectief overheersend. Betekenissen en duidingen worden daarom met enige terughoudendheid toegekend. Hoewel ook een beschrijvende geschiedenis onvolkomen is – onder meer door de selectie van thema’s en verbanden – wil dit boek vooral bijdragen aan het toegankelijk en inzichtelijk maken van de Depokse geschiedenis.

Feiten en fictie over de geschiedenis van Depok konden in de *oral history* nauwelijks van elkaar worden onderscheiden. Publicaties over de geschiedenis van Depok bleken in kwalitatieve zin dan ook sterk van elkaar te verschillen omdat deze soms gebaseerd waren op die *oral history* of op persoonlijke interpretaties en opvattingen. Ook waren publicaties vaak momentopnames in de tijd of een weergave van persoonlijke belevingen. Het is daarom steeds belangrijk om de historische context niet uit het oog te verliezen. In dit boek wordt die context zoveel mogelijk teruggehaald en ontdaan van meningsvorming, om er daarna pas een duiding aan te geven.

Het onderzoek dat voorafging aan het schrijven van dit boek was een boeiend, leerzaam en verrijkend avontuur. Van de uitkomsten wordt u als lezer deelgenoot gemaakt, in de hoop dat het lezen van dit boek minstens evenveel genoegen brengt als het schrijven ervan.

1

OORSPRONG VAN DE FAMILIE CHASTELEIN

De geschiedenis van de familie Chastelein omvat een tijdspanne van ruim tweeënehalve eeuw en valt samen met belangrijke gebeurtenissen in de Nederlandse geschiedenis. De familie was oorspronkelijk uit Dordrecht afkomstig en heeft uitlopers gehad binnen en buiten Europa. De familie is inmiddels uitgestorven, maar liet diverse sporen na in de vorm van historische documenten, kunstvoorwerpen en hun aanwijsbare invloed op historische ontwikkelingen in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw. De meest bijzondere nalatenschap van deze familie is ongetwijfeld het levenswerk van Cornelis Chastelein (1657-1714), namelijk zijn stichting van Depok als een gemeenschap van vrijgemaakte slaven, die hij vestigde in de ommelanden van Batavia op West-Java. Hun rechtstreekse nazaten bestaan er tegenwoordig nog altijd. In Batavia overleed Cornelis Chastelein, die in dienst van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) een markante persoonlijkheid was.

De geschiedenis van de familie Chastelein begint tijdens de Nederlandse Opstand in Dordrecht en voert daarna met omzwervingen via Nantes en Amsterdam naar Batavia. In Amsterdam vond een huwelijk plaats tussen een zoon uit de koopmansfamilie Chastelein en een dochter uit de eveneens uit Dordrecht afkomstige koopmansfamilie Nicolaij. Het echtpaar trouwde en vertrok naar het Franse Nantes en vestigde daar een succesvol koopmansbedrijf. Toen de Hollanders niet meer welkom waren in Nantes en de vervolging van hugenoten steeds nijpender werd, vertrok een deel van de familie Chastelein omstreeks het einde van de Nederlandse Opstand naar Amsterdam. Met de Vrede van Münster tussen Spanje en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, werd de Republiek voortaan als soevereine staat erkend. Die nieuwe Republiek kenmerkte zich door religieuze tolerantie en migratiestromen naar de Republiek brachten grote demografische verschuivingen teweeg die leidden tot belangrijke economische, culturele en zelfs wetenschappelijke ontwikkelingen. Vanuit Amsterdam voert de geschiedenis van de familie Chastelein via VOC-factorijen naar Indië, waar Cornelis Chastelein in 1714 in Batavia overleed.

De familie Chastelein illustreert ook de onderlinge relaties tussen Hollandse koopmanfamilies en regentenoligarchieën in de zestiende en zeventiende eeuw. Hun familiegeschiedenis geeft inzicht in de maatschappelijke bovenlaag die in de jonge Republiek de dienst uitmaakte. Een rode draad in hun geschiedenis is hun status als Hollandse regenten. In regentenkringen draaide alles om invloed, welstand en relaties. De basis daarvoor was al gelegd in de zestiende eeuw en kenmerkte ook hun rol de zeventiende-eeuwse Republiek. Vooral binnen de gewesten Holland en Zeeland waren de steden de belangrijkste machtsfactor, waar feitelijk het zwaartepunt lag van het gezag in de Republiek. Binnen die steden waren koop-

lieden en regenten invloedrijk en zij stelden vooral hun eigen belangen veilig. Die regentennetwerken bestonden in grote mate uit leden van dezelfde, onderling verwante families. Zij maakten overigens niet alleen binnen de steden de dienst uit maar werden ook afgevaardigd naar de staten en de bestuursorganen van de gewesten. Bij benoeringen in bestuurlijke functies was nepotisme schering en inslag en waren de juiste familierelaties, vermogen en godsdienst doorgaans doorslaggevender dan persoonlijke kwaliteiten.

Vanuit hun koopmanspraktijken en handelsbelangen ambiëerden deze regenten de functies van bewindhebber of bestuurder binnen de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), de West-Indische Compagnie (WIC) en de daaraan gerelateerde bestuursorganen. In die hoedanigheid kregen zij immers invloed op aanstellingen in belangrijke functies en bevorderingen van het personeel. Eenmaal benoemd als Compagniesdienaar hadden zij goede loopbaanperspectieven en vooruitzicht op financieel gewin. De leden van deze regentengeslachten en vooraanstaande families in de Republiek waren ook zeer bereid naar Azië te vertrekken, in hun streven naar het bemachtigen van belangrijke bestuurlijke functies en om er fortuin te maken. Zij schuwden er niet voor een gevaarlijke zeereis van maanden te trotseren en hun comfortabele levensstijl in de Republiek te verruilen voor de ongemakken van de VOC-vestigingen in de Oost, waar zij overigens menigmaal een saai leven leidden. Voor hun ambities waren relatienetwerken cruciaal, want wie toegang had tot de juiste personen was verzekerd van succes.

Ook in de geschiedenis van de familie Chastelein speelden familie- en relatienetwerken een voorname rol in het verkrijgen, behouden en versterken van hun maatschappelijke positie en in het verwerven van grotere welstand. Hun familienetwerk was onderdeel van de regentenstand die in Holland de dienst uitmaakte. Een beschrijving van hun levensloop in dit hoofdstuk laat zien wat zij in maatschappelijk opzicht wisten te bereiken. Via Cornelis Chastelein wordt vervolgens de totstandkoming en de geschiedenis van de Depokse gemeenschap van vrijgemaakte slaven beschreven, die een periode van ruim drie eeuwen beslaat.

Relatienetwerken van Hollandse kooplieden

De oorsprong van de Hollandse familie Chastelein begint in het zestiende-eeuwse Dordrecht, waar de koopman Anthonie Anthoniesz Chastelein (1558-1626) trouwde met de Rotterdamse Mathilde (Machteldgen) Hendriksdr Michiels (1582-1655). Over de voorouders van Anthonie Anthoniesz is nagenoeg niets bekend, maar over zijn nazaten des te meer. Door zijn huwelijk met Mathilde werd Anthonie geïntroduceerd in de kring van Hollandse bierbrouwers en wijnhandelaren. Zijn schoonvader Hendrik Michiels, afkomstig uit Venlo en als weduwnaar in 1587 hertrouwd met Hester Adriaensdr, bekleedde daar namelijk een aanzienlijke positie.¹ Mathilde was als brouwersdochter geboren in Venlo uit zijn eerste huwelijk.² Haar broer Adriaan was in Rotterdam wijnhandelaar en haar andere broer Jan was in Nantes ook wijnhandelaar. Alle drie waren zij kleinkinderen van de Rotterdamse bierbrouwer Jan Dammasz

1 SR, DTB Trouwregisters, archief 1-02, inv.nr. 56, ondertrouw 22 augustus 1587, trouwdatum 6 september 1587.

2 CBG, Familiearchief Steyn Parvé, 1581-1820, Fa 00272, volgnr. 9.

Pesser, die omstreeks 1600 de brouwerij De Witte Leeuw aan de Leuvehaven oprichtte. In een akte van 23 januari 1627 wordt Mathilde genoemd als 'Machtelgen Michiels geboortig van Venlo' en de akte vermeldt dat zij op die datum de eed als burgeres van Rotterdam heeft afgelegd.³

Anthonie Anthoniesz Chastelein en zijn jongere echtgenote Mathilde Michiels gingen in Dordrecht wonen, dat in 1566 een beeldenstorm had doorgemaakt, maar niettemin trouw bleef aan het gezag van de Spaanse koning. Op 25 juni 1572 werd de stad tijdens de Nederlandse Opstand, dankzij de hulp van de Watergeuzen, ingenomen door de opstandelingen. Daarna kwam in Dordrecht de eerste vrije Statenvergadering bijeen. Vertegenwoordigers van de Hollandse steden erkenden stadhouder Willem I, de prins van Oranje, en daarmee steunden zij openlijk de opstand tegen de Spanjaarden. Zo werd een begin gemaakt met de vrije en onafhankelijke Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en dankzij de steun van de steden kregen stadsbestuurders een invloedrijke positie in die Republiek. Kenmerkend voor deze tijd was dat regenten en kooplieden door gearrangeerde huwelijken een wijdivertakt netwerk van familie- en handelsrelaties onderhielden, waarmee zij hun welstand veilig stelden en toegang verkregen tot invloedrijke posities. Ook het huwelijk tussen Anthonie Anthoniesz en Mathilde past volledig in dat beeld.

Anthonie Anthoniesz Chastelein is de oudst bekende stamhouder van de familie. Na zijn huwelijk met Mathilde woonde hij korte tijd in Dordrecht maar omstreeks 1600 vestigde hij zich met zijn echtgenote in het Franse Nantes. Hun families hadden toen reeds belangrijke handelsrelaties met havensteden aan de Noord-Franse kust. Anthonie Anthoniesz Chastelein behoorde bovendien tot de eerste Hollandse kooplieden die zich tussen 1600 en 1605 in Nantes vestigden. Familierelaties en handelscontacten hebben ongetwijfeld in die keuze een rol gespeeld. De verhuizing naar Nantes bood mogelijkheden om met kusthandel hun handelsactiviteiten verder uit te breiden. In de lokale Franse archieven wordt zijn naam overigens als 'Quisthlin' of 'Castelin' vermeld. Bij zijn overlijden op 12 mei 1626 bezat hij in Nantes ten minste negen brandewijndestilleerderijen en een florerend koopmansbedrijf. Vanuit Nantes exporteerde hij onder meer brandewijn en Franse wijnen naar Brugge, Rotterdam, Amsterdam, La Rochelle, Hamburg, Bremen en Emden. Ook handelde hij in zout en graan, als onderdeel van de moedernegotie die door kooplieden uit Amsterdam vanaf de late middeleeuwen werd gedreven. Deze handel vormde de voornaamste bron van de welvaart in Amsterdam, waardoor de stad zich kon ontwikkelen tot het economische centrum van Holland en als stapelplaats van Europa.

In 1605 werd Anthonie Anthoniesz Chastelein door een Franse brandewijnmonopolist aangeklaagd omdat de Franse kooplieden concurrentie ondervonden van de Hollanders en hun winst zagen verdampen. Hij had toen vijf brandewijndestilleerderijen in bedrijf bij de Pont de Pirmil in Nantes, en vier destilleerderijen in de nabijgelegen parochie van Rezé.⁴ Hij was een pionier in de wijn- en brandewijnhandel en vond een gat in de markt door naast de handel in superieure Loirewijnen, de inferieure Loirewijnen te destilleren tot brandewijn van

3 Idem, volgnr. 11.

4 H. de Bruyn Kops, *A Spirited Exchange. The Wine and Brandy Trade between France and the Dutch Republic in its Atlantic Framework, 1600-1650* (Leiden 2007), p. 124.

Cornelis Chastelein (1657-1714) werd in Amsterdam geboren en stamde uit een Hollandse regentenfamilie die oorspronkelijk uit Dordrecht kwam. Na het overlijden van zijn ouders vertrok hij als jongeman naar Indië. Daar maakte hij snel carrière in dienst van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en in Batavia ontwikkelde hij zich tot een eigenzinnig, visionair en gerespecteerd VOC-bestuurder.

Chasteleins missie werd om Indië om te vormen van een wingewest tot een duurzame kolonie, waarin de lokale bevolking meer autonomie kreeg en lokale tradities meer werden gerespecteerd. Hij beschreef zijn ideeën over agrarische, sociale en bestuurlijke hervormingen in een aantal intrigerende manifesten. Bovendien bracht hij die ideeën ook daadwerkelijk in praktijk. In de destijds onontgonnen ommelanden van Batavia verwierf hij landerijen, waar hij zijn levenswerk tot stand bracht: het land Depok. Daar stichtte hij voor zijn christenslaven een autonome en zelfvoorzienende landbouwgemeenschap.

Chasteleins testament is vrijwel volledig gewijd aan zijn erfenis aan zijn christenslaven. Zij verkregen hun vrijheid en werden gezamenlijk eigenaar van het land Depok, waarover zij bovendien zelfbestuur kregen. Daarmee werd de erfenis van Chastelein niet alleen een aanklacht tegen het VOC-beleid; het vormde ook een ongekend en uniek sociaal experiment.

In 1714 verkregen de vrijgemaakte christenslaven landerijen om 'ten eeuwige daage, offte voor alzeit gemeen beseeten ende gebruyke [te] sullen werden'. Inmiddels is het geslacht Chastelein uitgestorven en is het land Depok opgegaan in de miljoenenstad Kota Depok, grenzend aan het huidige Jakarta. De gemeenschap van rechtstreekse nazaten van de vrijgemaakte christenslaven bestaat echter nog steeds in de oude historische kern van Kota Depok, al zijn veel van hen ook elders over de wereld verspreid geraakt. Hun erfenis omvat een veelzijdige geschiedenis van ruim drie eeuwen, die niet alleen hun sociaal-culturele identiteit heeft bepaald, maar ook een uniek licht werpt op de geschiedenis van dit deel van Indonesië en zijn bewoners.

9 789464 551006

